

Библиотека
Поїлед ѱреко свеїа
к њ и ї а 27

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ И ИНФОРМИСАЊА

Овај пројекат је подржало
Министарство културе и информисања Републике Србије.

Copyright © 2022 Гордана Влаховић

Copyright © 2022 за српски језик, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

ИЗ ВОЗА У ПРИЧУ

Анџолоџија њрича и зайиса о возу

*Приредила
Горгана Влаховић*

УМЕСТО УВОДА

Књига која је пред нама могла би се назвати антологијом, илити збирком прича и записа, или како год. Основно обележје од кога је пошао приређивач књиге јесте тематска обухватност, те „лутајуће черге на точковима”, „споменици одбеглих успомена” (Драшко Ређеп). Неизбежни у животу, те и без могућности заобилажења у књижевности. Зашто баш возови? Јер су уз њих и у њима нада сусретања и узалудност чекања. Загрљаји поновних сусрета и коначност растајања. Окасна препознавања, мимоилажења у незнању пропуштеног. Пуста жеља за животом „негде другде”, радознано ишчекивање долазећих али и неудобност прелажења из воза у воз. И судбински погрешне, станице (штације) бивале су живот мимо живљења, обичног, свагдањег, са све штацијским распоредима, станичним докоњацима, те по којим шенлуком усред бела дана, кад су се литрењаци мењали и ружица просипала, у грло бијело, по столњаку, испод стола са све чашама. Путници би се примицали и измицали, пратећи неочекиване изливе дерта уз ломљаву, и повремено послушкјујући пискове долазећих локомотива са све фургонима треће и осталих класа.

Писци су путовали, и како који бивали део свеукупне „черге на точковима”. Једни у ћутњи и свесном избегавању насртљиваца, други се дружили са својима, дурили се једни на друге, водили разговоре угодне, у себи носили нове редове са пружних тракарања.

Друго (могуће) обележје ове књиге јесте задовољавајућа естетска вредност, по осећању састављача. Уз овај услов (или обележје) неизбежно је уношење субјективности, што свака антологија, у мањој или већој мери, собом носи. Сопствени избор увек носи лично, колико год жеља за објективним била присутна. Увек се ризикује изостанак неког ко би се могао наћи у књизи, што рече Исидора Секулић, празна места „одсутвјујущих”.

Приређивач је овај пут бирао приче, записе и одломке из есеја српских писаца. Књига је осиромашена изостављањем сјајних страница романа у којима су путовања по возовима и откидање од живота у њима врхунски

естетски, читалачки доживљај (Нушић, Ћосић, Киш, Тишма, Данилов, Вујиновић, Великић...). Књигом је обухваћено тридесет пет текстова наших аутора (Исидора Секулић, Растко Петровић, Душан Матић, Драшко Ређеп, Александар Тишма, Иво Андрић итд.) О романима? Ето посла за ново путовање возом кроз литературу.

Изостале су биографије и критичке белешке о ауторима, осим навођења назива књига из којих је текст позајмљен. Имена су позната, биографије доступне, а за критичка преиспитивања у овој врсти књиге није место. Текстови су нанизани на основу године рођења аутора.

Јасно је приређивачу да се живот не може сместити и обликовати у возна тумарања али станичне постаје и спознаја света по возовима јесу део живота.

Гордана Влаховић

Воз је неопажено ушао у
станицу. Још само крајак
иренуџак забуне: како
ирејознаџи нејознаџој
ирејатеља. На ирозору су
сви иуџници...

Душан Матић

Исидора Секулић (1877–1958)

ПУТОВАЊЕ ЈЕ ПРОБЛЕМ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ

Сабрана дела, Служба, Матица српска,
Нови Сад, 1966.

Отићи, то је махнита носталгија у човеку, урођен нагон којем се једва одолева. Даљина вуче, вијугава путања вуче, море вуче, планина усисава. Вуче оно што волимо, вуче оно чега се бојимо. Деца рано слуте путовање: беже од куће, од школе, беже „у свет”. Зрео човек хтео би да је вечерас макар за микрон другде и даље, неким искуством освеженији, потенцијалнији но што је био јутрос. Мало је човеку, уседлачки му је, рећи да је од мајке и оца рођен. „Откуда си ти?” – пита у једном роману неко некога. Дошао сам из овога јутра. – А ти? – пита другога. – Ја сам почео онда кад је препукао први атом – космогониоци нас уче: кад се распао први атом почело је настајање света, кренула сва кретања и тада, и зато, кренуо и велики проблем простора и времена. Путовање је нагон диван и проблем опасан. Не путује се да се раздрма досада, ни убије време, него да се, између безброј питања, наднесе човек, завири у загонетку, у тешку илузију времена. Данас, савремена књижевност је преузела да жонглира са тајнама времена, и узалудна та збрка, наравно да је занимљивија но она наша дечја, некада давно, али је уметничка игра само и збрка. – Колико је часова, људи света? – одговор је доста комично гледање у сатић на руци: колико људи толико ћуди. Куд је одживелост ове наше паланке, а она је чињеница, стварност? – Нико не зна.

Оријент-експрес је онда био змај, а ми група деце која је већ почела да путује, било прстом по мапи и уз тешко обрачунавање раздаљина по маштабу; или док слушамо причу онога ко је био, видео, зна; или, са првим слатким заносом, док читамо некога мајстора који уме да усади четворе

очи и крила. Тако и полако, набирали смо у себе немирна знања о триста чуда у свету и о хали Оријент-експреса који је у нашој варошици, на граници Аустрије и Србије, два пута недељно стао у трајању једнога минута. – Један минут, хе, знаш ли ти колико је то времена? Ништа, а шеф станице се укочио на перону, а Он, Експрес, само један минут и прошишао. – Све смо знали о томе змају: колико вагона, каква локомотива, пошто прва а пошто друга класа, који су знатни градови где само „прошиша”, јури деведесет километара на час од Париза до Цариграда, уф, Цариград, шта би волео.

Ој на мору на Босфору
Свити зора у Стамболу...

Тачно смо знали где ћемо са напереним ушима чекати воз; и, ево га, искочи иза окука у свој сили, земља се затресе да ти ноге утрну, два црвена фара хоће да те сможде. Ура, оде! Сад је био, сад га нема... А јеси видео машиниста, мој брајко, у његовим рукама је све – махнуо нам неким барјачетом, уф, да ми је да скочим у његову кабину, а ви овде чучите ту и гледате куд сам. Куд сам? У Београду, за минут-два. – Па то је близу. – Како близу! Затрчи се ти што можеш, по истом путу, све уз шине и преко моста, и улетиш у београдску станицу, али колико ти времена треба, хеј два сата има да дуваш, сигурно, а Он, муња, ниси га сагледао овде, ено је већ у Београду. – А шта се ти ту правиш; зна се, оно је велика снага, лети, а ја трчим. – Не лети него котрља точкове по шинама. – Баш не знаш шта говориш: утркују се воз и воз, и човек и човек. А како ти говориш, како ће се знати даљина од овога места до Београда: онај се затрчи и хоп, а ја дувам два сата. – Па, овај, зна се; раздаљина, то је да се измери пут, раздаљина, одавде донде: колико километра. – А мој тата каже Спири: пренеси то, богати, на леђима, три-четири минута је далеко. – Зна се коју улицу има Спира да пређе и премери се њена дужина. То ти је сав кунст. – А ако се утркује с возом и са Спиром нека птица, шта је онда? . Онда си ти прави збркљан! Време, то ти је друга контрола! А птица? Нећеш да се тркаш с возом, а пушташ у трку птицу!, Хеј, паметњаковићу! Птица не лети ни по прузи, ни по улици, него у простору, знаш, пут је њен како хоће, скраћен. – Па шта онда? Птици не знаш ни пут ни време, а отишла лепо и фино у Београд, и стоји колико хоће, а не као твој Експрес. – Да знаш да Експрес стоји у Београду два минута. – Море, нешто ту није јасно, нити знаш ти, нити знам ја...

Како рано путовање открива проблеме у теорији и у пракси. Како се далеко запућују већ деца кад се сукобе са проблемом простора и времена. Па отада до смрти има да се носе са тим проблемом у школи, и у књизи; да их варка и тајна времена мучи у младости и старости, у срећи и несрећи, у могућном и немогућном. Простор је путања, друм, пруга, река, висине кроз које човека машина носи – још човек не лети. Тамо горе путања је правац; али кад машина по правцу одмиче и терет вуче, правац је што и путања. Време пак – ко је газио, возио се, путовао у времену и по времену? Време је ток, кажемо; зато што ми течемо. Време, кажемо, прохуји невидљиво и нечујно, зато што ми и све у природи одживљује, одтрајава нечујно и невидљиво. Може човек у разна времена бити на разним местима у простору; човек путује у простору и по простору. Али човек не може, „отићи” у времену, и бити у разна времена, у разним временима. Можда је, наравно, у фикцији, у причи најбоља замисао и конкретна фигура визионара Фокнера о времену које тоне у дубину. У своме тексту *Медвед* Фокнер каже: „Загледао се (ловац) у дубок понор одакле излази време које ће постати време.” Човек зури у понор, и гледа у сат, и у своје године и начини од слике понорске, и неке функције понора, начини време као своје судбинско страшило и суд над собом.

***

Чудна је појава – човек не сме да каже чињеница – историја. Историја је путовање, но где чак и просторно кретање постаје илузија; а све има вредност евиденције временске и просторне, све је стварно човеково знање. Деца се дуне: ко зна кад је и где је баш било? Кажеш: ту је некад био лед. Куд је лед, и куд је оно што је, не знам колико дуго, живело под ледом, у ноћи леда? Човек живи као на обданицу... Ако стално читамо историју, а радимо то, прелазимо, као птице, копна и воде; периоде васионске; цивилизације од сумерске па до ове материјалистичке. И које је чудо над чудима: да ту видимо континуитет свега, и гаранцију стварности тога континуитета баш на подлози временске илузије. Око оног старогрчког, стварног или легендарног маратонца, младића који је трчао да однесе вест о победи, и донео је, и пао мртав од изнурености – две су о томе верзије. Маратонац је стигао жив и извршио дужност. Маратонац је умро пре циља, али мртав даље трчао, и својом појавом, собом, предао вест. Модерни спорт одржава тај немилостиви подвиг, гони такмичара да најпримитивније, пешачки, пређе четрдесет и више километара. Символ,

да, али континуитет има конкретан облик ризираног херојства. Па се у континуитету остварују легенде. Митови се подмлађују, живи су. Пре неколико година, један Енглеz, спортски Маратонац, стигао је на мету као избезумљен од умора, прекинуо врвцу, пао онесвешћен и издахнуо. А из једнога Наполеонова ратног похода остао је податак: Официр јури у дивљем трку да цару однесе неку поруку. Успут, јахача дохвати непријатељски метак. Али стигне естафета до цара: блед и крвав Маратонац преда поруку. – Ви сте, крвави, рањени? – Не, Сире, ја сам мртав – полегне по коњу и издахне. А ко је читао писма јапанских војника, пријављених за „камиказе” – војник улази у торпедо и диригује га у непријатељски брод; или писма немачких војника под Стаљинградом, тај је прочитао у најстраховитијој лектури нашег страховитогa доба, у разним варијацијама: „Стизали су на мету, и извршавали дужност, онесвешћени, полумртви, мртви, сабласти.”

Куда путујемо данас, и стари, а тек млади, са много година живота пред собом? Је ли садашња мета да распрснут атом не ствара, него уништи свет?

(1957)